

rističnih načina mišljenja čitavih nacija ili klasa. Prvi s tog područja je rad Orvara Löfgrena i Jonasa Frykmana **Den kultiverade människan** (Stockholm 1979) kojim su prikazani bitni elementi mišljenja švedske buržoazije na prijelazu 19. i 20. stoljeća.

Maja Povrzanović

Antropologija žene, Priedile i predgovor napisale **Žarana Papić i Lydia Sklevicky**. Prosveta, Beograd 1983, 396 str.

Zbornik koji je prva publikacija takve vrste kod nas predstavlja izbor članaka koje je u zadnjih petnaestak godina objavilo nekoliko američkih žena-antropologa, baveći se problemom kulturne konstrukcije spolnih uloga (koju označava pojam **rod**, engl. **gender**). Osnovna tvrdnja njihovih studija, da je rod kulturno i društveno uvjetovan te da karakter spolnih uloga varira u svim poznatim ljudskim društvima datira još iz antropološke literature iz tridesetih godina našeg stoljeća (radovi M. Mead, R. Benedict i drugih). Ove autorice, međutim, taj problem postavljaju iznova, ne više u okviru škole »culture and personality«, nego iz kuta gledanja koji je bliži ekonomskoj historiji, političkoj ekonomiji, marksizmu i danas popularnoj simboličkoj antropologiji.

Stoviše, kako su to dobro istakle urednice u svom predgovoru, antropologija žene predstavlja kritiku čitave te discipline, njezine kolonijalne prošlosti i evropocentričnosti. Predstavlja zaista pogled unatrag i preispitivanje ciljeva i etike antropoloških istraživanja. Na to se logično nadovezuje kritika koncepcija i upotrebljivanih metoda, između ostalog i bitne činjenice da su antropolozi-muškarci iz evropskih i američkih kultura prenosili svoje vlastite predrasude i svoja vlastita viđenja društvenog i kulturnog poretka među ljude koje su proučavali. Jedna od posljedica njihove nemarnosti je »nevidljivost žena« u

monografijama koje su pisali, a ta nemarnost ima dvojak razlog: u samom istraživanju muškarcima je bilo teže dobiti uvid u »žensku sferu« kulturno/društvene organizacije; sami istraživači vrednovali su tu »žensku sferu« kao sekundarnu, manje važnu za kulturni poredak uopće, kao privatnu i manje vidljivu.

Dakle, antropolozi koji se bave antropologijom spolnosti nisu se samo prihvatili zadatka da dopune ono što su propustili njihovi prethodnici, nego žele svojim doprinosom izmijeniti ukupna znanja u antropologiji, odnosno mijenjati joj teorijske pretpostavke. Kao izdanak širih kritičkih pokreta unutar antropologije, antropologija spolnosti također poduzima kritiku pozitivizma ili tzv. apsolutnog relativizma vrijednosti u kulturama, kao i kritiku tendencije da se romantizira i zanemaruje klasna eksploatacija i sukobi kod naroda koji se istražuju. U vezi s tim antropologija spolnosti postavlja sebi cilj da utvrdi zašto uopće dolazi do univerzalnog sekundarnog društvenog položaja i vrednovanja žena (u svim poznatim sredinama svijeta), te da predloži načine za prevladavanje takve situacije.

Nekoliko bitnih odnosa oko kojih se usredotočuju studije objavljene u zborniku **Antropologija žene** jesu: priroda i kultura; podjela rada po spolu te privatna i javna sfera života; odnos spolova i klasa.

Priroda i kultura. Antropološka analiza i kritika obično započinje rasvjetljavanjem pojmovne razlike između spola i roda. **Spol** su biološke osobine i konstante, a **rod** je kulturna konstrukcija spolnih uloga u bilo kojem društvu. Budući da je **rod** društvena činjenica, tim se pojmom detaljnije bavi kulturna antropologija, dok se **spol** kao biološka datost ostavlja po strani ili mu se vrijednost određuje i ograničava. Prema Lévi-Straussu, kultura teoretski započinje upravo definiranjem i hijerarhizacijom spolnih uloga. Na ovoj pretpostavci gradi svoju

kritiku Gail Rubin u eseju **Trgovina ženama — beleške o 'političkoj ekonomiji' polnosti**. Ako shvatimo i prihvatimo da su karakteristike muškog i ženskog uglavnom kulturno uvjetovane konstrukcije, a ne prirodne činjenice, možemo prijeći na razmatranje problema zašto i kako nastaje gotovo univerzalna dominacija muškog spola u svim ljudskim kulturama, tj. univerzalna društvena asimetrija rodova (pretpostavke ranijih antropologa o »prvobitnom matrijarhatu« uglavnom su se potvrdile samo kao mit). U ovom se zborniku tim problemom posebno bave E. Leacock i S. Ortner (eseji **Položaj žene u egalitarnom društvu — implikacije po društveni razvoj i Žena spram muškarca kao priroda spram kulture?**).

Podjela rada po spolu; privatno vs. javno. Spolne uloge, odnosno rod, sastoje se u stvari od različite participacije muškaraca i žena u društvenim, ekonomskim, političkim i religioznim institucijama. Gotovo je univerzalna pojava da se ženama pripisuje važnija uloga u domeni domaćinstva, porodice, ljudske reprodukcije i uopće sfere privatnog, dok muškarci imaju dominantnu ulogu u sferi javnog društvenog života. Sfera javnog i privatnog se, naravno, drugačije definira od kulture do kulture i od jednog historijskog perioda do drugog, ali osnovni obrazac podjele uloga po spolu ostaje isti. Zašto je to tako? Prema S. Ortner, distinkcija privatno/javno izjednačuje se s distinkcijom priroda/kultura, gdje se muškarci više povezuju s »kulturnim« a žene s »prirodnim«. Isto tako, u opozicijama racionalnost/iracionalnost, logičnost/intuicija, racionalnost/emocionalnost itd. muškarcima pripada lijeva, a ženama desna strana razlomka. Sve skupa je, naravno, kulturna konstrukcija, a ne prirodna činjenica. No muškarci, budući da su u domeni javnog/kulturnog koja se u svim poznatim ljudskim društvima više vrednuje, tj. budući da oni obavljaju javnu funkciju koordiniranja usitnjenih, domaćih grupa unutar kojih se nalaze

žene, svugdje uživaju višu valorizaciju svoje uloge i položaja. Pri tom činjenica da je upravo žena »posrednik« između prirode i kulture — jer odgaja djecu da postanu jednakovrijedni članovi nekog društva, jer priprema hranu »od sirove u pečenu«, jer odjećom pretvara čovjeka »od golog u kulturnog« itd. — ne mijenja mnogo tu situaciju.

Rod i klasa. U potrazi za odgovorom kada i kako započinje asimetrija spolnih uloga neki je jednostavno proglašavaju univerzalnom činjenicom vezanom uz nužnost ljudske biološke reprodukcije kao ženskog zadatka (S. de Bouvoir, S. Rosaldo), a drugi smatraju da su reproduktivne funkcije žene u tzv. primitivnim društvima neodvojive od ostalih (religioznih, ekonomskih, političkih). Po njima, do oštre hijerarhije rodova došlo je tek u klasičnim društvima. E. Leacock u svom eseju kritizira Engelsovu »prirodnu podjelu rada po spolu« jer se danas zna da to nije prirodna nego društvena činjenica. Štoviše, za Lévi-Straussa to je prva, konstitutivna kulturna činjenica.

Za nas bi bila zanimljiva analiza odnosa kulturne konstrukcije spolova u razvijenom klasnom društvu, pogotovo onom koje je inače predmet etnoloških istraživanja, napose u razdoblju feudalno-seljačkog, kapitalističkog i suvremenog, socijalističkog društva. Od svih eseja u ovom zborniku jedino se prilog Susan Harding (Žene i reči u jednom španskom selu) donekle približava našem podneblju i interesima.

Nadamo se da će nas ovaj nedostatak, uz istodobnu snažnu inspiraciju koju pruža ovaj zbornik kao uvid u tekuće probleme antropologije spolnosti i kulturnoantropološke teorije uopće, potaknuti da o nekim od analiziranih odnosa razmišljamo i u vlastitoj kulturnoj sredini.

Olga Supek-Zupan